

AGGIORNAMENTO BIOGRÀFIC DE JOAN PERE FONTANELLA
(1575-1649)*

Josep Capdeferro i Pla
(Universitat Pompeu Fabra)

Com tants altres personatges de la nostra història, el pare de Francesc Fontanella i Garraver –el jurisconsult olotí Joan Pere Fontanella– ha estat objecte durant dècades d'un encadenament de notícies biogràfiques on s'han reiterat dades no sempre filtrades científicament. Això ha abocat diverses generacions a acumular imprecisions sobre ell, fins i tot a distorsionar-ne la significació ideològica i política, sovint en clau d'un patriotisme arborós. Volem contribuir, sense cap ànim d'esmena, a esclarir i difondre algunes informacions sobre les seves vida i obra i el seu pensament jurídic i polític. I considerem adient fer-ho en un marc que *ratione loci* convida a ventilar els forts lligams que l'advocat mantingué amb la ciutat de Girona i *ratione materiae* obliga a subratllar el seu vessant protector dels parents i pròxims i, més a l'engròs, la seva vocació per analitzar amb el dret a la mà el complexíssim món de les relacions familiars.

La nostra breu contribució fretura d'un gest inicial de reconeixement devers l'obra que Joan Lluís Palos construï entorn de l'autor

* Aquest treball s'inscriu en el grup de recerca consolidat de la Generalitat de Catalunya «Grup d'Estudi de les Institucions i de la Societat a la Catalunya moderna» (2005SGR 0063) i els projectes del Ministeri de Ciència i Tecnologia «Cataluña en la España moderna: memoria histórica y proyecto político» (HUM2005-01953/HIST) i «El derecho histórico en los pueblos de España: ámbitos público y privado (s. XII-XXI)» (SEJ2006-15051-C03-01). J. Albareda coordina els primers i T. de Montagut el darrer.

del *Tractatus de pactis nuptialibus* (Palos 1997). L'estudiós, atent a les tendències historiogràfiques del moment i combinant hàbilment documentació novedosa i ja explotada, féu assequibles en porcions equilibrades tres móns força arduos: El gens pacífic de les institucions polítiques de Catalunya dins la monarquia hispànica, el dels advocats del país –amb un assaig de periodificació vital fontanellana molt suggerent– i, potser en menor mesura, el de la cultura del *ius commune* tardà predominant a l'Europa moderna. Sobre la base d'aquest treball, de vigència i projecció inqüestionables, ens limitem a entreobrir les portes promeses en el paràgraf precedent. Ho fem en tres capítols breus, tot aportant certs documents inèdits –transcripcions d'algunes cartes o el testament íntegre de Joan Pere Fontanella– perquè filòlegs i fetitxistes del prolífic Francesc puguin avaluar de primera mà les virtuts paraliteràries del pare del seu heroi. I és que si podem aportar res al coneixement d'una figura tan cabdal és en bona mesura a partir de tres grans fons de cartes professionals que li anem traient a la llum i de diversos dossiers judicials rics en documentació personal i patrimonial.

I. *L'intens vincle professional de Joan Pere Fontanella amb la ciutat de Girona*

Un dels tres fons suara esmentats, el que de moment ha merescut la nostra atenció prioritària, està conformat per una trentena llarga de cartes trameses als dirigents municipals de Girona.¹ Els altres dos, que avui citem secundàriament però no perquè tinguin una rellevància o interès menors, apleguen lletres enviades a les ciutats de Tortosa i de Vic² –un quart nucli amb correspondència destinada a Olot ja fou explotat en el seu moment pel benvolgut Palos.

- 1 Està custodiat a l'Arxiu Municipal de Girona (AMGI), Correspondència amb Barcelona, lligall 1 (1300-1639).
- 2 Es troben respectivament a l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre (ACBEB), al fons històric de Tortosa –entre els registres 11 i 21– i a l'Arxiu Municipal de Vic (AMVI) –lligalls 11 a 15.

Entrem en matèria.³ Tenim certificat que a les darreries de la dècada de 1600 els rectors municipals de Girona requeriren reiteradament el patrocini puntual de l'advocat Joan Pere Fontanella a Barcelona, on residia i treballava.⁴ De ben segur n'apreciarien la familiaritat amb les principals institucions règies o amb la Diputació del General i altres ens de legitimitat ascendent del país, la virregnalització i provincialització progressiva del qual estava afavorint un interessant redimensionament en el joc polític (Capdeferro 2007a i 2008).⁵ A partir del gener de 1612, els llaços ocasionals donarien pas a la formalització d'una relació contractual estable i continuada, vehiculada a través d'un sòlit aconductament.⁶ Aquest duraria gairebé trenta-set anys; es liquidaria el dia de la defunció del prestigiós jurisconsult, el 29 de desembre del 1649.⁷ Durant tant de temps, Fontanella tindria incomptables

- 3 Qui cerqui una bona visió global sobre la Girona del segle XVII pot recórrer a Busquets 1994.
- 4 Versemblantment, el primer servei que li demanarien –i donaria lloc a la provisió de la Reial Audiència de 12.VI.1607 que llegim a AMGI, Manual d'acords municipals (MAM) 210, fol. 99r-100r–tindria per finalitat obstaculitzar l'expedició de títols acadèmics superiors per part dels jesuïtes, que havien instal·lat a Girona un centre docent cridat a rivalitzar amb l'Estudi General municipal –vegeu-ne el temor en la riquíssima acta del Consell General de 26.VI.599, MAM 201, fol. 99r-104v. Per cert, la competència acadèmica estimularia una reacció de l'Estudi General en forma de dues ordinacions de 1601 i 1608 (apuntades per Rossich 1983).
- 5 A partir de diverses anàlisis institucionals de detall, estem contribuint a alimentar la tesi que la Catalunya de les primeres dècades del segle XVII consolidava una atractiva alternativa de caire republicanista als embats decisionistes de la monarquia dels Àustria.
- 6 AMGI, MAM 215, fol. 18 (Consell General de 25.I.1612).
- 7 Ens abelleix fixar amb solvència la data de l'òbit del pare de Francesc Fontanella, fins ara incerta, a partir del creuament de diverses dades, entre les quals destaquem: a) l'aconductament per part de Girona d'un nou advocat a Barcelona per mort de Fontanella –AMGI, MAM 253, fol. 20r i ss. (Consell General de 17.I.1650); b) les misses d'aniversari encomanades cada 29 de desembre per la vídua Margarida Garraver en son testament de 17.VI.1656 –Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar, dissetè llibre de testaments del notari Onofre Just, fol. 111r-112v. Transcrivim aquest document en apèndix.

dossiers de Girona entre mans. D'entre ells, ha romàs suficient rastre documental perquè en poguéssim reconstruir una dotzena de naturalesa, durada i protagonistes diversos. Així, hem aconseguit retratar el juriconsult rera negociacions d'alt nivell als anys 1620-21 perquè el virrei permetés a la ciutat elevar el seu endeutament malaltís, principalment a fi de costejar una adquisició de drets sobre certs molins moguts pel rec Monar al Mercadal i al pla de Salt; des del 1623 l'hem vist capficat per les disputes amb un capítol de la Seu poc curós del monopoli municipal en l'aprovisionament de queviures bàsics –*ergo*, de les imposicions locals; devers el 1634 li hem apreciat bastant de sentit comú i transigència en la intermediació amb els dirigents municipals de Sant Feliu de Guíxols que, sempre amb motius fiscals de fons, es volien sostreure a la tutela a què els tenia subjectes Girona en virtut d'un carreratge subscrit quasi tres segles enrere...

La nostra vocació avui no és pas desenvolupar –i menys encara enumerar descontextualitzadament– la dotzena de controvèrsies i negociacions amb una component jurídica a què hem fet referència.⁸ Altrament, és apuntar i il·lustrar cinc aspectes destacats sobre la relació professional en la seva globalitat –recorrent, si escau, al cas comparat d'altres municipis que també tindrien aconducat Joan Pere Fontanella.

Un vincle consolidat pel dossier dels quintos. La determinació de superar uns anys de precarietat de l'equip jurídic de Girona a Barcelona que portarà a l'aconducatament de Fontanella –i alhora de Pere Boix– s'adoptarà en un context molt crític: el de l'aparell virregnal exigint coercitivament a la ciutat de l'Onyar la discutida cinquena part dels seus ingressos fiscals recents. Precisament, la primera carta conservada del juriconsult olotí a Girona té a veure amb aquests quintos (Hernández 1996 i 2003) que en la primera

8 El lector tindrà ocasió de resseguir passa a passa tals controvèrsies i negociacions en la nostra tesi doctoral, *Joan Pere Fontanella (1575-1649): un advocat de luxe per a la ciutat de Girona*, en curs de finiment –o l'acabarem o s'acabarà.

meitat del segle XVII tant contribuiran a deteriorar (Elliott 1966) les ja malmeses relacions entre la monarquia Hispànica i Catalunya (Pérez Latre 2003). Vegem-la de prop. Deixant de banda les frases retòriques inicials i finals –de lloança a les gestions d'un edil gironí tramès al cap i casal i de disposició a seguir portant el cas–, Fontanella hi comparteix obertament el seu pessimisme pel dossier fiscal del client gironí després de constatar com, en un cas anàleg relacionat amb Figueres, l'aparell virregnal ha ofegat políticament l'actuació juridicista d'algun/s magistrat/s de la Reial Audiència:

Lo senyor jurat que per part de aquexa ciutat fonc tramès a esta per a tractar lo negoci dels comptes y quint del rational ab lo senyor virrey y son Real Concell, diputats y concellers, l'[h]a tractat ab tanta sollicitut y cuydado, ja acudint ab uns y ja ab altres segons vehia convenia, que, a no ésser com són molt conegudes de tots vostres magnificències ses bones parts, me obligaven que jo, que [h]u he vist y tocat, ne fes llarga relatió, axí com ara me escusan de [h]aver-ne de dir ninguna cosa en particular, pus de sa boca las sabran ab tanta fidelitat y puntualitat. Lo negoci de Figueres ha fet gran dany a aquest nostre, que com per respecte de aquell se ha fet alguna càrrega devant de sa magestat a <h>u dels principals ministres qu-[h]i tingueren les mans, assò és estat ocasió que en los negocis que són vinguts després de aquell se haja tingut y tingue particularíssim cuydado, per ventura fora del que se [h]aguera fet si no-s fos succehit lo cars de l'altre. No tinc què dir més, sinó que tinc sempre en la memòria la obligació que tinc a aquexa ciutat per a en totes ocasions servir-la com és rahó. Guarde Déu molts anys les il·lustres persones de vostres magnificències.⁹

Una relació fructífera. La rutina dels contactes portarà a la simplificació de la refistolada clàusula d'acomiadament que acabem de llegir (es reduirà al «Guarde Déu vostres magnificències»). Volem subratllar la durada poc freqüent –gairebé trenta-set anys– del vincle contractual formal entre Joan Pere Fontanella i Girona

9 AMGI, Correspondència amb Barcelona, llig. 1, Joan Pere Fontanella als jurats de Girona (10.XI.1611).

—quasi simultàniament al que es produirà entre la mateixa ciutat i Pere Boix, també radicat a Barcelona. Aquest llarg cicle de col·laboració generarà una creixent identificació dels juriconsults amb els interessos de llur patrocinat i fructificarà en forma d'èxits prou continus —conseqüentment, en un manteniment i consolidació de l'esfera de poder municipal. La darrerria de la dècada de 1620 és un període en què Joan Pere Fontanella es consagrarà amb una particular intensitat a Girona. No escatimarà esforços per defensar-la, per exemple, dels camperols de la batllia forana renitents a satisfer a la confraria dels seus iguals de la ciutat certes contribucions noves per poder vendre intramurs, o per exemple per avalar la intervenció dels edils en assumptes suposadament interns i no del tot clars d'una confraria vinculada històricament als oficis de la construcció. Sabem de la seva pròpia ploma com li costarà fer virar el rumb d'aquestes i altres causes, sovint a base de redactar i difondre agudes al·legacions jurídiques —memorials, en el llenguatge de l'època— per dissoldre els dubtes de jutges i magistrats.

Des que responguí los dies passats a vostres magnificències en lo negoci de la bandera dels fusters no tinch cartes d'exa ciutat. Lo que ha passat després és estat que, perquèns donaven molta pressa en lo negoci dels hortolans, anàrem a informar, y després de molt discorregué lo negoci ab lo magnífic relador, li férem vèurer no tenia la facilitat que los contraris informavan, y ell ho conegué ab lo que li diguérem, que fonc causa que lo que anava a molta pressas (*i.e.*, pressa) començàs de anar molt a pler, differint-ho per a passades festes. En elles jo faré un memorial per defença de la iustítia de la ciutat que pens agradarà.

Jo servesch de boníssima gana a exa ciutat, y crech faran relatió tots los que-m conexen que ningun advocat de la ciutat me ha portat may aventatge en voluntat. Si vostres magnificències són servits tenir atendència als memorials que fiu y treballs prenguí en lo negoci de la bandera, de què isquérem tan honradament, ho tindrè a molt gran mercè.¹⁰

10 *Ibidem*, carta de 14.XII.1628 entre els mateixos.

Treball en equip. Cada al·legació fornirà l'ocasió a una remuneració addicional a l'exigu salari regular bàsic de l'acondament. Però el que mourà el nostre advocat a brodar aquests textos no només serà prosaic,¹¹ sinó també el zel professional i la satisfacció intel·lectual que li donaran tant de renom. El repte raurà a conciliar la passió pel treball fet a consciència i una nodrida cartera de clients. Joan Pere Fontanella se'n sortirà, no sense dificultats. Aviat se'l coneixerà per esgotar sistemàticament els terminis –àdhuc, fer-los prorrogar–, per restituir la documentació processal i lliurar els seus escrits al darreríssim minut¹². Per regla general aconseguirà neutralitzar els riscos inherents a aquesta dinàmica a través d'uns bons procuradors o síndics. Donem fe que tindrà plena consciència del deute contret amb aquests agents de dinamització processal i comunicació amb les cúries, veritables àngels de la guarda per a ell: no hi ha lloc millor que el present volum per il·lustrar-ho amb l'originalíssim *post scriptum* d'estructura poètica de l'olotí que clou una carta als edils de Tortosa, uns altres clients municipals poderosos, que haurien qüestionat la tasca de llur síndic Francesc Amargós:¹³

- 11 El síndic de Tortosa Gabriel Martí Burguès ens ha llegat una de les proposicions més eloqüents sobre l'avidesa de diners de Joan Pere Fontanella –ACBEB, fons de Tortosa, vol. 14 (CR), 28.VIII.1630: «Si vostres mercès sabían lo treball que és lo tractar ab misser Fontanella y ab lo canonje Ramon per ajuntar-los se n'espanterían, que per aquesta junta de Alcanar m'[h]i han fet anar deu vegades, y que misser Fontanella és millor en demanar dinés que no en fer cosa per la ciutat que sie de ninguna concideratió». En tenim molts altres testimonis. Entre els més valuosos, els directes de la ploma de l'advocat olotí –*ibidem*, vol. 17 (CR), 31.I.1635: «Dos dies ha se ha tingut Concell [de Cent] y [h]an pagat a misser Jofreu aquell memorial en castellà del quint de tants *donayres* a dues-centes lliures, y encara li volían donar una cadira en lo Estudi. Perquè sàpia lo món com sab la ciutat de Barcelona remunerar als qui la servexen y donar exemple a les demés».
- 12 Ho sintetitza magníficament el mencionat Gabriel Martí Burguès en una carta de 19.V.1627 –*ibidem*, vol. 11 (CR): «Misser Fontanella per causas civils, si no estigués tant ocupat y no fes las cosas tant a salt de aygua, és molt bo».
- 13 *Ibidem*, vol. 15 (CR), 17.IX.1631.

He vist algunes cartes en què-s
 fa alguna càrrega a Amargós.
 Assegure que fa lo que deu. Ja sabem
 jo sé dir lo que sent, y veig de persones
 que no acuden a sa obligació, que també
 ho diria d'est si altre cosa hi [h]agués.
 Y assò y qualsevol altre cosa de
 servey de la ciutat me poden ben fiar.

Un període anòmal. En el cas gironí que ens ocupa primordialment, l'etapa d'èxits en els plets conduïts a Barcelona es perllongarà mentre al costat de Fontanella i Boix treballin els procuradors Bartomeu Ripoll i Jaume Gendarme.¹⁴ La bona estrella declinarà a la darrerria de la dècada de 1630.

Hi ha vint-i-un mesos del vincle professional que estem resseguint sobre els quals no podem dir gairebé res. Són els que van entre maig de 1635 i gener de 1637, en què la cúpula jurisdiccional de l'aparell virregnal a Catalunya es veurà desplaçada del cap i casal a Girona. El confinament institucional, concebut com un càstig a Barcelona per la seva negativa vehement a plegar-se a exigències fiscals i polítiques de la monarquia, sens dubte reduirà a la mínima expressió la relació de Fontanella amb Girona. El jurisconsult, d'edat prou avançada, no considerarà rendible sacrificar la comoditat de sa vida barcelonina rere una Reial Audiència estantissa, de destins atzarosos:

Estam aguardant [que el síndic ens enviï] lo proçes de la contentió per fer los memorial y instructions que convindran, ab les quals no farem falta en Gerona, <h>a hont jo no só[c] anat encara per no morir-m'[h]i, que los que-ns fem ja vells no podem axí fàcilment dexar nostres cases y regalo d'elles, demés que may [h]avem vist trassa de cosa sòlida y fixa estant axí,

14 Vegeu un text per a Girona anàleg (en el contingut però no en la forma) al suara transcrit: «En lo del síndic, assegure a vostres magnificències que antes peca de demassiat solícit que de poch, y assò dich en ma consciència, y si assí ho veyen dirien lo mateix». AMGI, Correspondència amb Barcelona, llig. 1, Joan Pere Fontanella als jurats de Girona (12.X.1628).

dividits los uns en Perpinyà y los altres en Gerona, que clar està, ve[he]nt lo contrari, tots anirem seguint la cort, que aquex y no altre és nòstron ofici.¹⁵

Conseqüentment, Girona, com tants altres municipis, s'havia d'acostumar a cobrir els afers quotidians sia amb advocats nadius sia amb professionals més joves que sí que hauran optat per desplaçar-se rere l'alt tribunal. Només tenim certesa d'una visita fontanellana perllongada a les ribes de l'Onyar, durant un mes i mig a la tardor de 1635.¹⁶ La coneixem gràcies a la correspondència de l'olotí amb Tortosa en la qual, per cert, brilla amb llum pròpia una carta en què el jurista es resisteix a fixar un preu a certs serveis prestats –si bé acorralla el client amb pistes i condicions que li restringeixen enormement el marge de decisió. La seva és una forma de comunicar-se molt pròpia d'homes forjats en l'ascendent del sistema de les obligacions naturals sobre el de les civils (Clavero 1991).

En lo que té respecte a la taxa del memorial de la contentió, ja vostres magnificències saben ma condició. Jo estime tan poc mes coses y servesc ab tanta voluntat a la ciutat que no-n sabria tatxar un diner. Lo memorial fonc de cosas extraordinàries, y ne [h]aguí després de fer un altre de mà per una dificultat nova que isqué. Ja aquí ne han vistos altres de meus, que la ciutat volgué remunerar-me'ls honradament. Poran-se regir per ells o per lo que seran més servits, que a mi qualsevol cosa me estarà bé.¹⁷

15 ACBEB, fons de Tortosa, vol. 18 (CR), 30.V.1635 –carta escrita des de Barcelona.

16 *Ibidem*, el 23.X.1635 escriu des de la seva residència barcelonina: «Jo estic ab lo peu a l'estrep per a Gerona»; el 14.XII encara tramet les seves cartes des de Girona, tot anunciant que dos o tres dies més tard ja haurà tornat al domicili habitual. Addicionalment, vegeu Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consell de Cent, 1B-X-72 (cartes comunes originals), item 159r (28.X.1635) o 170 (6.XI.1635).

17 ACBEB, fons de Tortosa, vol. 18 (CR), 9.XII.1635, Joan Pere Fontanella als edils tortosins des de Girona.

D'advocat a protector. En la complexa dècada de 1640, Girona seguirà confiant els seus assumptes a Joan Pere Fontanella i a Pere Boix: uns Fontanella i Boix carregats d'anys i d'ocupacions i desproveïts d'un procurador diligent que els marqui de prop, per tant, menys eficients que antany. Això no obstant –o precisament per això–, la ciutat de l'Onyar no esperarà d'ells tant la feixuga conducció quotidiana dels plets com una certa influència i contactes polítics. Concretament el nostre personatge, bastant ben connectat amb la neutralitzada Diputació del General, amb la Reial Audiència servil a la causa francesa i amb el poderós i populós Consell de Cent barceloní¹⁸, en certes conjuntures s'erigirà en un estratègic pont per defensar els interessos gironins per la via de gràcia, més que no pas per la de justícia.¹⁹

II. *L'autoritat en el marc familiar vista des del prisma del dret*

En la societat catalana d'antic règim, hi havia un àmbit particularment propici al reverdiment de les obligacions naturals i al desplegament de les potencialitats de la via de gràcia –en definitiva, d'una voluntat reglada–, amb els oportuns correctius del dret: l'àmbit de la família. Com és sabut, Joan Pere Fontanella hi consagraria bona part de la seva fecunda carrera d'advocat i de la seva literatura jurídica. Nosaltres de moment hem optat per reservar-lo als civilistes i als estudiosos de la tradició jurídica catalana i hem preferit abocar-nos al pensament polític de l'olotí (Capdeferro 2001). En tal camp, hem matisat la visceralitat que se li pogués atribuir –almenys en son fur intern– en la defensa dels interessos de les institucions de legitimitat ascendent del Principat en el temps delicat que les va viure, àdhuc pilotar. És a dir, hem subratllat la distància –que no abisme– entre les seves fermes

18 En les pàgines a venir desenvoluparem aquestes connexions.

19 AMGI, MAM 246, fol. 38v-39v (4.II.1643) ens forneix l'exemple d'una petició política desesperada dels edils gironins a Fontanella perquè ajudi a aixecar el blocatge a la batuda de moneda local (sobre aquest tipus d'encunyacions en la conjuntura posterior a 1640, Crusafont 2001).

actuacions com a assessor ordinari de la Diputació del General i els paràgrafs dels seus llibres com a súbdit pragmàtic –obedient, bé que fos a contracor, i conscient, com tot bon juriconsult, de la multiplicitat d’interessos i efectes inherents en qualsevulla mesura política. Com, sinó, al *Tractatus de pactis nuptialibus* Fontanella s’hauria abstingut, per exemple, de censurar mesures virregnals contra el bandolerisme atemptatòries als drets de Catalunya, però cridades a estimular el comerç –*ergo*, els ingressos fiscals de la Diputació?

En definitiva, hem constatat la dificultat per a inscriure Fontanella en l’avantsala ideològica de la revolució de 1640 (Simon 1999) atenent a la seva literatura jurídica i, més encara, a les gairebé tres-centes cartes vinculades a governs municipals que hem tingut ocasió d’analitzar –en farem públics els resultats ben aviat.²⁰ Sense que tal conclusió pugui eclipsar la tasca del nostre advocat per donar la màxima dignitat a les plataformes catalanes de contrapès al poder monàrquic i fer-ne sentir la veu.²¹

És superflu recordar que Joan Pere Fontanella no escriu sobre dret amb la mirada d’un teòric ni la vocació de la depuració conceptual i l’abstracció, com la immensa majoria dels seus connaturals –a Catalunya el *mos gallicus*, suspecte de flirtejar amb el protestantisme, té una minsa penetració. Per a ell compta la praxi, la negació de l’ociositat (Fontanella 1622: cl. 5, gl. 1, p. 1, cap. 47). I la seva activitat quotidiana com a advocat, amb els fruits judicials correlatius, és la font primordial de la seva literatura jurídica: una

20 Mentre es cuina un treball monogràfic, n’avancem un aperitiu a la nota 39.

21 L’obra *Decisiones Sacri Regii Senatus Cathaloniae* (Fontanella 1639: cap. 245 i ss.) forneix magnífics exemples de la ferma convicció de l’advocat olotí per projectar al món forense europeu una imatge d’equiparació de les resolucions jurisdiccionals de la Diputació del General a les del més alt tribunal regi de Catalunya, l’autoritzadíssima Reial Audiència. Tampoc s’està de mostrar (Fontanella 1645: cap. 352-355) alguna pugna política de corporacions catalanes contra la monarquia que, per mitigar la tensió, no conduiria precisament a una resolució favorable al programa de la corona.

literatura prevalentment edificada, fins i tot literalment,²² sobre les al·legacions o memorials a què ja hem fet menció. Sentim-li expressar, una vegada més, la vocació amb què confegeix aquests textos, curós de les especificitats del cas concret –la seva divisa metodològica– i preocupat perquè el client, a qui s’apropa amb una versió catalana del document, mantingui l’estratègia processal en secret:

Jo he procurat de treballar lo memorial de la contentió del senyor bisbe, ab què pens [h]aver molt aclarit lo que per la consuetut aparexia tant dificultós contra la cort secular, y se ha de tenir gran confiança que-s guanyarà, guiada de la manera que jo l’[h]e posada, exint-li a la cort ecclesiàstica per tots los caps que podia venir, y restrenyent després lo negoci en lo cars que tractam de les dones, que és lo millor modo de disputar les causes: tractar-las cada una axí com lo cars succeex, sens embarassar-se ab los demés, aguardant per cada cosa y a son lloc sa disputa particular. No [h]y ha què dir sinó que la consuetut de la cort ecclesiàstica feya gran nosa y gran embaràs, però ara no [h]u farà. He fet lo memorial en llatí y en català, perquè aquí si volien los del Concell [municipal] pendre pler en llegir-lo poguessen del català. Envia lo síndic una còpia. Axí mes forçes fossen maiors com jo procuraria de emplear-las en servir a exa ciutat, que de voluntat ningú me porta aventatge y poch me igualen.

P.S. Del memorial no par se’n dega fer molt fressam fins sia feta la contentió, perquè may és bé despertar al contrari.²³

En l’esperit dels catalans de l’edat moderna, del dret públic al dret de família no hi hauria una rasa infranquejable sinó un estret vincle que remetria sistemàticament al pare i a la seva autoritat sia sobre els súbdits sia sobre l’esposa i els descendents. En aquest darrer sentit,

22 Vegi’s, per exemple, la correspondència entre el cap. 352-355 suara referit i Arxiu Diocesà de Girona (ADG), vol. 946-2544, ítem [34], fol. [328]-[333]: Fontanella, Vinyes i Puig, *Jesus Maria cum utroque Ioanne. Pro sacra S. Benedicti religione, et monasterio Rivipulli. Contra assistentiam petitam ab excellentissimo locumtenente generali*, 1628.

23 ACBEB, fons de Tortosa, vol. 18 (CR), 15.VIII.1635.

la poderosa llum del pare es projectaria amb particular intensitat a l'hora de traçar i concloure estratègies matrimonials per als fills i d'estipular els conseqüents pactes nupcials. Coneixem amb tal nom l'instrument jurídic d'extraordinària difusió fins a dates recents mitjançant el qual desenes de generacions de catalans, del l'ambient rural però també urbà i de classe acomodada, fixarien paccionadament els drets i obligacions de naturalesa econòmica i social, les regles de convivència interna i externa, present i futura dels nuclis de nova erecció. D'aquests documents, Joan Pere Fontanella n'assumiria i en sabria transmetre de forma extraordinària la sacralitat, lligada a llur caràcter convencional i constitutiu (en el sentit ple de la paraula) de successives cèl·lules familiars –en la societat preliberal, els marcs més elementals on la persona es desenvolupava. Sa convicció en tal sentit s'explicaria en part pel seu arrelament garrotxí, comarca prou aspra i d'orografia complexa on mantenir i explotar unes terrasses, una coma, un ermot o unes artigues podia ser determinant per a la supervivència d'un grup familiar: li'n forniria una magnífica lliçó vital el veí del seu mas Roig –prop de Capsec– i alhora client Sebastià Fontfreda, abocat a pledejar davant la Reial Audiència per recuperar peces aparentment marginals que son pare, actuant alhora com a hereu gravat i hereu escampa, havia alienat als veïns Molleras, Esparc, Calm o Morunys, trencant així la vinculació d'aquestes amb el propi llinatge.²⁴

Versement, la manca d'una sensibilitat unívoca de la referida Reial Audiència envers l'esperit i el contingut dels capítols matrimonials –per tant, llur naturalesa jurídica i efectes–, demostrada en algunes resolucions com les del plet sobre el mas

24 Coneixem bé aquesta causa a partir del propi Fontanella (1612: cl. 4, gl. 9, p. 4, cap. 128 i 136), de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Audiència, Conclusions civils, vol. 113, fol. 96v-99v (27.X.1608) i *ibidem*, Processos civils, 2772. També tenim la dissort de saber com molts dels bellíssims paratges dels dominis Molleras, Fontfreda i Morunys han estat salvatgement urbanitzats en temps molt recents a Sant Joan les Fonts.

Grau de Sant Jaume de Viladrover.²⁵ seria el ressort que impulsaria Joan Pere Fontanella a enfilars materials i reflexions i a escriure el *Tractatus de pactis nuptialibus*.²⁶ La seva obra més cèlebre, al cap i a la fi, seria un completíssim exercici de fer encaixar dues realitats jurídiques difícilment conciliables –contradictòries, no sols dispare–: la consuetudinària i la dels drets romà justinianenc i canònic acollits i adaptats en bona part de l'Europa del segle XVII.²⁷ L'olotí podria fer menys llòbrec el seu camí amb la llum d'opinions d'altres doctors del continent com Bérenger Fernand o com Guy Pape i els adicionadors dels seus comentaris a la jurisprudència del Delfinat.

El mèrit de Fontanella en relació als capítols matrimonials rauria no sols en donar-los una cobertura de legitimitat sinó també una aurèola de prestigi, d'ací l'interès que la seva primera obra suscitaria en molts espais d'Europa on proliferaven institucions anàlogues. I també d'ací, en temps més recents, possibles prevencions envers ell

- 25 Protagonitzarien la causa Antònia i Gaspar Grau, germans consanguinis. ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, vol. 109, fol. 201v-205v (6.III.1604), i vol. 111, fol. 161r-163v (17.III.1606). La primera resolució consagrarà per sobre de tot la condició d'Antònia de donatària de son pare en virtut d'uns capítols signats el 1575 amb motiu de son casament amb Bartomeu Planas, àlies Meca. La segona validaria el desposseïment per ingratitud d'Antònia i els actes paterns posteriors a 1593 a favor del noi fruit d'un segon matrimoni; a Antònia se li reduïrien els drets a un crèdit pel valor de la legítima habitual a la zona del Montseny en el moment de son casament –s'ignoraria, així, la component sinal·lagmàtica de les múltiples obligacions concretes per les famílies dels antics contraients.
- 26 Són abundants els llocs on l'olotí treu a col·lació aquest cas (per exemple, Fontanella 1612: cl. 4, gl. 1, cap. 35; cl. 4, gl. 3, cap. 17; cl. 4, gl. 9, p. 1, cap. 31; cl. 4, gl. 9, p. 5, cap. 192; cl. 5, gl. 1, p. 1, cap. 44...).
- 27 Els heretaments sovint continguts en els capítols matrimonials, en tant que pactes successoris amb efectes futurs, contravenien l'esperit i la lletra d'un dret romà que consagrava l'autonomia de l'individu en la disposició última dels seus béns, que impedia donacions entre el *paterfamilias* i el fill sota sa potestat en tant que civilment constituïen la mateixa persona, que no admetia un *nasciturus* com a donatari, (vegeu Fontanella 1612: inici de la cl. 4).

i el seu suposat conservadorisme: li pertocaria gruar amb aquesta etiqueta per la seva condició de glossador –que no forjador– dels vincles tant idealitzats pel pairalisme romàntic com avorrits pel liberalisme que sacrificaven l'individu en ares de la cèl·lula familiar i, de retruc, en garantia de l'ordre social. Si tal dinàmica anacrònica durés, avui escauria retreure-li els seus paràgrafs blasmatoris contra els descendents de jueus conversos, escrits en relació a l'obligació del poderós *paterfamilias* de dotar les seves filles! –una obligació de naturalesa i límits controvertits en temps fontanellans, amb la possible indignitat del cònjuge com a variable de pes (Fontanella 1622: cl. 5, gl. 1, p. 1).

El protagonista de les presents pàgines sens dubte no seria un revolucionari, ni a nivell de pensament ni tampoc d'acció. En sa vida professional, només toleraria les novetats quan arribessin de la seva mà i evidenciessin que fins aleshores s'havien explorat insuficientment les possibilitats del dret –les innovacions dels altres, sobretot els més joves, tendiria a identificar-les amb una falta de coneixements i de memòria històrica. Al nostre entendre, el major cop de geni, inèdit, gairebé revolucionari, atribuïble a Joan Pere Fontanella el podríem trobar paradoxalment en la disposició jurídica del propi patrimoni i de la pròpia família. Vegem-ho de prop.

III. *L'ombra protectora del cap de casa*

En correspondència amb els cànons de l'època,²⁸ Joan Pere Fontanella vetllaria per la col·locació professional dels seus descendents, parents i pròxims. En aquest aspecte seguiria l'excel·lent mestratge del controvertit oncle: Benet Fontanella, com a abat de Sant Pere de Besalú, li havia permès assolir en condicions avantatjoses la titularitat

28 Res del que explicarem en el capítol que abordem fou privatiu de la família Fontanella ni pot ser blasmat de forma simplista amb etiquetes com corruptela o nepotisme. Altrament, fou un mecanisme generalitzadíssim en les societats europees de l'edat moderna on, com hem referit suara, l'individu no tenia el pes com a tal que li coneixem avui sinó que «era» en tant que un integrant més de cèl·lules familiars, corporatives, etc.

de la notaria de districte vinculada al monestir o havia encomanat la batllia de sac d'Olot a Joan Fontanella,²⁹ com a diputat eclesiàstic, havia obert de bat a bat les portes de l'antiga Generalitat als homes destinats a convertir-se en nucli dur del clan, el nostre juriconsult, son joveníssim fill Josep Fontanella i el gendre Francesc Pere Rubí.³⁰

Els primers testimonis inèdits i molt explícits amb què comptem de moment de la tasca col·locadora de l'autor del *Tractatus de pactis nuptialibus* atenyen els esmentats Josep i Francesc Pere –en relació a Francesc Fontanella remetem el lector a uns paràgrafs més avall. Es tracta de diverses cartes que l'olotí trametria a la influent ciutat de Tortosa. Amb aquestes, maldaria per incorporar un dels seus joves col·laboradors en l'equip de tres advocats estables aconduïts per la capital de l'Ebre a Barcelona, del qual formava part. Un primer intent explícit,³¹ de 16 de juny del 1627, pensant fonamentalment en Francesc Pere Rubí, estaria condicionat per la notícia que el col·lega Josep Ramon havia assolit per al seu gendre Francesc Millet un dret de successió a la primera plaça que vaqués en el futur. Joan Pere Fontanella demanaria una mercè idèntica. Com a rerefons,

29 ADG, Processos eclesiàstics moderns, 3783 i 5086.

30 Per què aquest «joveníssim»? Ens temem que cal endarrerir la data de naixement de Josep Fontanella (comunament fixada al 1601, per exemple Palos 1997: 49 o 65) a la vigília del 23.I.1606. Vegeu com a prova la còpia de la seva partida de baptisme en un procés de fiscalització als diputats i oïdors de la Diputació del trienni de 1620 per haver proveït temeràriament el jove en l'ofici de sobrecol·lidor de llevant quan tot just acabava de complir disset anys d'edat. ACA, Generalitat, V.G., vol. 72, querella 20.

31 Entre les temptatives més discretes i per a col·laboracions puntuals –no per a un vincle estable– hi podem comptar l'expressada en una carta de 26.V.1627, a ACBEB, fons de Tortosa, vol. 11 (CR): «Jo, quant lo senyor misser [Josep] Ramon digué no podie entrevenir en est negoci, me valguí del doctor misser Pere Rubí, mon gendre, lo qual ha treballat bé lo fet. Pus se m'ordene me vàlega del senyor misser Fumàs, ho faré de boníssima gana, y penso tenir los tres una iunta en tenir lo memorial a punt per pèndrer expedient y resolució del que convindrà fer.» És a dir, jo postulava mon gendre com a consultor extern per al dossier que tenim en curs; ja que vostès s'inclinen per un altre advocat, serem tres a tractar-lo plegats.

insinuaria la seva intuïció d'estar proper a un dels cobejats càrrecs de magistrat de la Reial Audiència de Catalunya:³²

Ningú millor que vostres magnificències sab ab lo amor, sollicitut y cuidado que jo he servit a exa ciutat, de la qual me he promès que-m faria mercè en tota ocasió que se oferís. Jo tinc al doctor Francesc Rubí, mon gendre, que ha molts anys advoca ab rahonable satisfacció, voldria continuàs mos serveys ab aqueixa ciutat, que jo sé ne restaran satisfets. Supplique a vostres magnificències sien servits voler-li donar la futura successió del que per mort o impediment dexarà de servir, o almanco la mia, que-m pesaria que, tenint jo persona, me succehís altri, perquè jo, si no per mort, no fas comte de dexar de servir may a ciutat que tant me ha honrat, que poca differèntia s'[h]i trobarà si acars Déu volia que mudàs de estament, que, com dich, jo sempre tinch de atendre a coses de la ciutat, y, confiat de qui tantes mercès me han sempre fetes, no seré més llarch. Guarde Déu a vostres magnificències.³³

Quinze dies més tard, l'olotí aixecaria acta d'haver rebut bones impressions de la ciutat, si bé només en relació a la seva pròpia plaça –no pas a les altres dues–, explicitaria la seva confiança de ser proveït de forma imminent doctor del més alt tribunal regi català i apuntaria, encara que secundàriament, el seu deure d'obrir-li camins professionals al fill Josep, encara poc madur. Recordar els sacrificis fets per al client –per exemple l'haver abandonat el patrocini del gran rival, el capítol de la Seu tortosina– no era superflu, en una societat impregnada del sistema de les obligacions naturals:

He pres pler de [h]aver trobat encara íntegro lo negoci de la futura successió de mon càrrec de advocat d'exa ciutat, que tinc supplicat per lo doctor misser Francesc Pere Rubí, mon gendre, perquè confio de una ciutat que me ha sempre tant honrat una gran mercè. Lo que jo suplique és la futura successió per mort

32 Ha estat prou comentat el cabdal tema de Fontanella dins i fora de la Reial Audiència i els efectes polítics consegüents (Elliott 1966: 280; Palos 1997: 109-111).

33 ACBEB, Correspondència de Tortosa, vol. 11 (CR).

mia o impediment meu, que és tant posat en rahó tenint jo fill y gendre que poden servir a la ciutat, y millor lo gendre per ésser de major edat y de més pràctica, que no fer-se'm esta mercè seria gran nota mia y de mos fills, mia perquè quisvulla se poria persuadir que mos serveys no són estats acceptes, y de mon fill y gendre que no són per a poder servir a la ciutat, cosa me apar és posada en rahó y no procurar-se altres esta mia successió, fent per ventura gran força en què sia no sols per mort emperò per impediment, no acontentant-se de la mort, per ventura per una vana veu que corre que a mi me han de provehir, cosa que per ventura may serà, emperò si acars succehia me pesaria en l'ànima que patís jo aquest afront, però cert estic que tracto ab persones que tenen per offici saber honrar a tot lo món. Acontenten-se los que procuren que la ciutat los fassa mercè: Sia per altres ocasions, emperò no per impediment meu. No represento serveys sinó una bona voluntat que sempre he tinguda a la ciutat, fins a dexar al reverent capítol per a servir-la, y estos serveys entench continuar en qualsevol estat estiga sens ninguna difficultat, que-m preciaré sempre de ser servidor de aqueixa ciutat.³⁴

Com és sabut, l'anhelada provisió de Joan Pere Fontanella a la Reial Audiència no arribaria mai. Per tant, el garrotxí mantindria la seva plaça en l'equip jurídic municipal de Tortosa a Barcelona. La tardor de 1631 podria ser-li un moment propici per apropar-hi els parents, puix en qüestió de poc més d'un mes s'hi produirien dues vacants per mort dels altres membres del nucli. Primer tindria lloc l'òbit del prestigiós Jaume Càncer. El nostre juriconsult faria un enfilall d'arguments convincents, gairebé irrefutables, en una nova carta: serveis prestats –sovint cobrint la falta de dedicació dels col·legues difunts–, avantatges de concentrar la documentació en un sol estudi, experiència del fill en els dossiers del client... I és que aquest cop, a diferència de quatre anys enrere, la petició s'orientaria al benefici del fill Josep i subsidiàriament, en cas que aquest no

34 *Ibidem*, 30.VI.1627. Dissortadament no es conserva la correspondència tramesa de Tortosa de 1627.

inspirés prou confiança –la forma d’escriure-ho ens sembla tan alarmanant com eloqüent–, al del gendre.

Lo doctor Càncer, advocat que ere d’èxa ciutat, és mort. Ja vostres magnificències saben quants anys ha que-ls servesch ab la major voluntat que-s pot pensar, y que ha molts anys porte jo sol la càrrega perquè estos altres senyors ha molt temps que no servexen. Jo tinc un fill molts anys ha juriste, que vuy té càtedra de prima en la universit[at], y sé que donarà a la ciutat la satisfacció que un altre, y per a mi seria gran descans tenir-m’[h] o tot en casa, y per la ciutat de molt gran utilitat perquè acudint sempre en una matexa casa per los negocis los tindriem sempre devant los ulls y no se’n seguirien los descuyts que de anar de un estudi a l’altre se solen succehir, que són ben grans, que ningú ni altre se’n fa perfectament capàs. Si ma voluntat merex esta mercè, <h>o per mon fill o per mon gendre, misser Rubí, que no donarà menos satisfacció que los demés, si acars en mon fill trobaven alguna dificultat, que no la [h]y ha, y si fins assí no [h] u he servit, procuraré de merèxer-ho de aquí avant. Guarde Déu a vostres magnificències.

P. S. Mon fill ja vuy està capàs de les causes de la ciutat com jo matex perquè l’[h]e aplicat en totes.³⁵

Aquest pic la mercè tampoc arribaria. Francesc Millet passaria al davant, com ja estava estipulat de temps enrere. Ara bé, el traspàs de Josep Ramon faria renàixer l’esperança... però en va: la ciutat de Tortosa optaria per deixar en suspens la seva tercera plaça d’advocat a Barcelona. Per què? Per les seves dificultats financeres, generalitzades en la Catalunya de principis de la dècada de 1630? Potser també per no voler ni aconductar un segon membre del clan Fontanella ni per no incomodar l’olotí proveint algú aliè al seu món. De moment, el que li havia funcionat amb municipis com Balaguer no era la regla sinó més aviat l’excepció.³⁶

35 ACBEB, fons de Tortosa, vol. 15 (CR), carta de 25.X.1631.

36 Trobem Joan Pere Fontanella i Francesc Pere Rubí aconductats alhora a l’Arxiu Comarcal de la Noguera (ACNO), fons de Balaguer, top. 571-573.

Les tornes amb Tortosa li canviarien, a Joan Pere Fontanella, després de l'Assumpció de 1639 –a l'inici d'un nou govern local–, quan finalment obtindria el dret futur de traspasar-li la plaça d'advocat municipal al fill Josep. Un Josep que ja es donaria pràcticament per aconducat, i amb un horitzó vitalici.³⁷ A la pràctica, tindria poques ocasions de servir el seu flamant client, puix Tortosa no participaria de l'aventura secessionista subsegüent al Corpus de Sang i a la Junta de Braços de 1640 (Querol i Muñoz 2004) i, per tant, rompria els vincles amb son equip jurídic a Barcelona.

En aquest context revolucionari la nostra història no s'atura ans potencia el seu atractiu, versemblantment amb una inversió dels rols. Tenim la convicció que Joan Pere Fontanella, tot i mantenint la seva *auctoritas* de patriarca familiar, quedaria a remolc del lideratge del fill Josep –i d'una devoció pel prometedor Francesc, en l'esfera més intel·lectual?– i serviria la causa profrancesa més aviat d'esma. En què sostenim aquestes hipòtesis aparentment aventurades? Sumàriament, en sis factors, la majoria inèdits: a) la gens innocent data de provisió política de Josep en l'estratègic càrrec d'assessor ordinari del General de Catalunya –18 d'abril del 1640, al bell mig de la crisi provocada al país per la detenció del diputat militar i altres episodis de fort malestar social, i en plena malaltia del diputat eclesiàstic Pau Claris–;³⁸ b) la constatació de l'esperit contemporitzador amb la monarquia

Vic i Girona aconseguirien una situació similar a la de Tortosa, tot permetent només alguna col·laboració puntual dels familiars de Fontanella.

- 37 ACBEB, Correspondència de Tortosa, vol. 21 (CR), cartes de 8.VI.1639 de Joan Pere Fontanella –«He tingut per molt gran la mercè que exa ciutat ha fet a mon fill ab la mia futura successió. Plega al Senyor acertem los dos a servir-la com desijam.»– i de Josep Fontanella –«Estimo a vostres magnificències lo ques (*sic*) és rahó la mercè y honra me han feta ab la conducta de aqueixa ciutat, y en recompensa d'ella procuraré, en todas las ocasiones que-m voldran fer mercè de manar-me, acudir ab la puntualitat y cuydado possible, procurant servir-la tots los dias de ma vida».
- 38 *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. V, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1999, p. 1027 i ACA, Generalitat, N-194, fol. 578v-579r. Palos (1997: 131) li llevava qualsevulla càrrega política a l'accés al càrrec, segons ell esdevingut l'any 1639.

—és més, de les directrius d'obediència— que Joan Pere transmetria als municipis de Tortosa i de Vic abans del dit Corpus de Sang en matèries clarament constitutives de contrafacció —almenys és així com les havia estimades ell mateix en un vessant més públic de consultor de la Diputació!;³⁹ c) la coneguda absència de Joan Pere en documents cabdals del viratge de les institucions generals catalanes devers França; d) testimonis que li discutirien el lideratge real en el «Consell de Descents» barceloní que li escauria presidir el 1641;⁴⁰ e) altres proves de la seva incomoditat patent davant contravencions flagrants de l'aparell regi fidel a Lluís XIII i Lluís XIV de França...⁴¹ L'aparell que des de fi d'any de 1641 tindria Josep Fontanella com a un ferm capitost des de la posició cabdal de regent la Cancelleria; f) un regent la Cancelleria —aquí es tanca el cercle— que, en ser proveït, deixaria vacant una plaça d'assessor ordinari de la Diputació, en la qual aconseguiria consolidar el pare, Joan Pere, no sense dificultats.⁴²

39 Ens referim a qüestions tocants als àmbits fiscal i militar com les peticions de companyies de soldats, de contribuir a la reparació de les fortificacions frontereres amb França, etc. AMVI, vol. 13 CR, cartes de 29.VI.1637, 11.VII.1638, 16.II.1639 o 22.III.1639 de Fontanella als consellers de Vic. Tals documents eren de simple assessorament jurídic, per tant freturaven d'intencionalitats ocultes.

40 AMVI, vol. 14 CR, vegeu particularment dues cartes de 20.VIII i 5.IX.1641 del síndic de Vic Francesc Joan Reixach.

41 A cavall dels anys 1643 i 1644 l'olotí hauria d'empènyer dirigents de Vic, clients seus, a acceptar que l'aparat regi desviés de la via jurisdiccional a la política una reprovació al discutit sotsveguer Joan Pujalreu: «[Resto] desconsolat per no [h]aver pogut negociar los negocis (...) a total gust de aquexa ciutat, com se desijava. Lo temps és tal que apar a estos senyors [del Consell Reial] ser necessari portar las cosas diferentment del que en altre temps, y és forçós passar per lo que ells ordénan, y [h]avem de pensar que ells són los que ho acèrtan.» —AMVI, vol. 15 CR, carta de 21.XII.1643.

42 ACA, Generalitat, N-857 (CT), fol. 335v-336r, carta de 6.I.1642 del consistori de diputats i oïdors de comptes al flamant regent Josep Fontanella, replicant-li gèlidament la proposta que son pare continués substituint-lo com a assessor ordinari: «En lo altre que vostra mercè nos apunta en respecte de la resulta de son offic de assessor, demanant-nos-la per al doctor Fontanella, son pare, diem que per ara no havem poguda pèndrer-hi efectiva resolució,

El fill col·locador i el pare col·locat. Una imatge eloqüent de moltes coses, per exemple que la generació de la revolució i la ruptura seria la de Josep i de Francesc, no pas la de Joan Pere. El somni holandès seria dels primers, el jurisconsult nascut a Olot el 1575 no el podria pas compartir. Havia nascut en plena Contrareforma, s'havia forjat en una atmosfera d'aversion al protestantisme i temor a la França hugonota (Jané 2006a: 80-81). Li eren connaturals l'obediència dels súbdits a llur rei i el fet d'esperar-ne una gràcia en contrapartida, no pas les províncies rebels. Li esqueia l'admiració per l'aparat d'Estat modern forjat a la Savoia, els prestigiosos grans tribunals regis que en desenvolupaven públicament el dret, els juristes cèlebres que se'n feien portaveus: Ottaviano Cacherano d'Osasco, Gaspare Antonio i Antonino Tesaurò (Guerra 1993) o encara més Antoine Favre de Pérogès, si calia posar-hi noms.

El possibilisme adquirit al llarg de quaranta anys d'exercici com a advocat impedirien a Joan Pere Fontanella compartir l'arrauament de la joventut revolucionària. Ara bé, la força dels lligams familiars el portaria a fer de sequaç dels seus plançons i a ocupar la posició de l'escena juridicopolítica que li seria assignada, a nivell de càrrecs (Florensa 1996: 281-283) o com a advocat institucional, per exemple en el procés instruït contra Francesc Martí Viladamor (Capdeferro 2007b: 448). Joan Pere Fontanella moriria el 29 de desembre del 1649 amb una bona part del seu temps –la decapitació del rei Carles en mans dels seus súbdits (*sic*) anglesos onze mesos abans hauria marcat un final d'època. El seu cos seria soterrat davant l'altar major de l'església de Sant Jaume, avui desplaçada; versemblantment a la seva ànima profundament catòlica no li faltarien misses, oracions i devocions per pujar al cel.⁴³

però que quan<t> sia lloch a poder tractar dels mèrits estiga vostra mercè çert que tindrem molt gran attendèntia als que concórran en subjecte de fill tant calificat y en persona de sas prendes, y que en aqueix cas lo consistori farà lo que puga en servey de vostra mercè y de la Generalitat, que és lo que vostra mercè principalment apunta ab una de las suas tant prudentialment».

43 Tant el seu testament, que tot seguit veurem, com el de l'esposa referit a la nota 7 són testimonis d'una devoció molt superior a l'habitual en llurs temps.

Dels seus fills Josep i Francesc i de llurs fites en els àmbits polític –el primer– i religiós i literari –l’altre– els coautors del present volum en saben molt més que nosaltres, no té sentit que ens hi estenguem. Ens limitarem a indicar-ne la incidència en el destí del patrimoni aplegat pel seu pare i cap de família. De quins elements constaria aquest? Fonamentalment d’una casa al capdavall de la baixada de Sant Miquel de Barcelona, dos crèdits ben rendibles –un censal de sis mil lliures fet a la vila d’Olot i un de mil al cap i casal de Catalunya–, diversos immobles a la Garrotxa, finalment joies, or i plata abundants. Com en disposaria Joan Pere Fontanella? No pas –cosa significativa– fent-ne heretament a favor del primogènit Josep en els seus capítols matrimonials, signats l’any 1627.⁴⁴ Diversament, mitjançant un testament hològraf on no aconseguiria evitar les ratllades, cancel·lacions i afegitons habituals de les seves cartes.⁴⁵ La data d’aquestes darreres voluntats seria 26 de desembre de 1640 –1641 a l’època, perquè els anys es comptaven a partir de Nadal–, prou eloqüent, com el text de l’instrument en si mateix, dels temors de l’aleshores primer edil barceloní a l’ofegament militar habsbúrgic del viratge secessionista de Catalunya. Volem destacar diverses coses de l’instrument fontanellà: primerament, hi fondria en una massa patrimonial única els béns propis i els de l’esposa, estimats en dues mil set-centes lliures; en segon lloc, defugiria el nomenament del primogènit Josep com a hereu universal; altrament, fermament convençut que sa muller el sobreviuria, li confiaria la partició de tots els béns entre el dit Josep i Francesc seguint les proporcions i

44 Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), primer llibre de capítols matrimonials de Francesc Pastor –651/63–, fol. 88r-94v, instrument de 10.III.1627 per a un matrimoni celebrador al maig entre Josep Fontanella i Magdalena Safont i de Malla. Considerem destacable que ni Joan Pere Fontanella ni la seva esposa presenciessin ni participessin de cap manera en aquest acte jurídic.

45 Després d’una pacient recerca n’hem aconseguit una còpia de principis del segle XVIII a l’Arxiu de l’Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (AHSCP), herència de Carles d’Alemany, *item* 4. Atesa la transcendència de la troballa i l’oportunitat del contingut, transcrivim el document en apèndix.

condicions que li semblarien oportunes. Tal mesura alimenta la idea de la desconfiança envers el fill gran. Una desconfiança directament proporcional a la predilecció sentida cap a l'altre, joveníssim i encaminat cap al món del dret amb passes una mica vacil·lants, esdevingut dipositari de les més altes esperances paternes –i molt plausiblement de l'afecte matern. Ens desvetllen aquestes reflexions cinc clàusules del testament ([l]-[p]) d'extensió i contingut gens usitats en l'època, que vetllen íntegrament, generosa i minuciosa per l'òptima col·locació de Francesc. No ens hi deturem més, puix la descoberta de l'instrument sencer és molt recent; avui no es tracta sinó de compartir-lo i d'obrir-lo a la consideració dels acadèmics.

Josep Fontanella versemblantment s'emportaria l'or i la plata del patrimoni familiar en fugir del Principat, juntament amb els homes i les armes de la flor de lis, el 15 d'octubre de 1652.⁴⁶ El 1656, ben establerts ell i Francesc al Rosselló posseït per la monarquia de França, es veurien expressament exclosos pel testament matern de la massa patrimonial conjunta de la parella que els havia portat al món –sortiria més ben parada en tal instrument Josepa, filla natural de Francesc Fontanella, aleshores encomanada al monestir dels Àngels de Barcelona en espera d'un dot i d'un marit.⁴⁷

La severa clàusula que clouria les últimes voluntats de Margarida Garraver es podria llegir com una dolorosa –si bé enraonada– precaució de la vídua per protegir la família i el patrimoni romanos en la part de Catalunya que hauria retornat a la fidelitat a Felip III (IV); també es podria interpretar –no ho exclouem– com una resposta no menys afligida a l'escissió viscuda en el si del llinatge quan Joan Pere, mesos abans de morir, s'hauria desmarcat de la política servil amb França i els seus fills antany cridats a participar de l'herència l'haurien deixat pel camí.

46 Així consta en el document citat *infra* nota 48.

47 Clàusules [16] i [9] respectivament del testament de Margarida Garraver, del qual hem donat la referència arxivística a la nota 7. També el transcrivim en apèndix.

Fos quin fos el motiu fonamental de la disposició en qüestió, aquesta seria contestada pel fisc reial en tant que la vídua Fontanella s'hauria extralimitat del mandat rebut del marit, hauria negligit els drets de dos legitimaris, hauria burlat l'efecte de la sentència de 15 de gener de 1653 contra els reus de lesa magestat... Així és com els béns del jurisconsult difunt es perdrien durant un temps –a la que havia estat la seva casa barcelonina, el fisc hi instal·laria el regent la Cancelleria Josep de Boixadors. La néta Magdalena Fontanella Safont, casada amb el donzell Bernat Sala d'Arenys, els recuperaria el 1659 contra cent dobles d'or mitjançant una concòrdia amb el fisc que avortaria un procés davant la Reial Audiència.⁴⁸ Haver acollit vuit anys l'àvia a casa i haver-ne estat designada hereva tindria així un premi efectiu. Ara bé, aquest no li duraria gaire més d'una dècada: després de no pocs incidents que estem en curs d'esclarir, el 1670 Magdalena seria desposseïda del patrimoni Fontanella-Garraver en una ofensiva de sa germana Mariàngela i el fill d'aquesta, Josep Alemany.⁴⁹

Aquests pledejants impenitents a la Catalunya de la segona meitat del XVII,⁵⁰ actuant en nom de l'exiliat Josep, pare i avi respectivament,⁵¹ consumirien bona part de l'herència: Mariàngela lluiria les dues

48 Trobem una còpia d'aquesta concòrdia, signada el 3.IV.1659, en un plec a l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), Processos de 1724, vol. III, n. 83, causa incoada per Maria Teresa de Sala contra els administradors de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona.

49 AHCB, Arxiu del Veguer, *Sententiarum*, I-148 (1670-1671), fol. 314r i ss. (27.XI.1670). Vegeu *ibidem*, fol. 310r i ss., els mateixos Mariàngela i Josep rebent *de facto* els béns que haguessin pogut romandre a Francesc Fontanella en terres hispàniques en sa vida secular.

50 Tenim localitzades múltiples al·legacions relatives a causes judicials seves a partir de la dècada de 1660 a l'Arxiu Històric de Girona (AHG), Fons Pella Forgas, caps 208 i 220, a AHCB, Al·legacions jurídiques, VIII-2 (1, 2, 3, 9) o a la Biblioteca de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona (BICAB), Al·legacions jurídiques, 105-6.

51 Malgrat que Mariàngela i Josep ostentessin la condició de procuradors del vell Josep per reconstruir-li el patrimoni al sud dels Pirineus, res permet sospitar la voluntat d'un retorn d'aquest (Jané 2006b: 84).

terceres parts que quedaven del censal d'Olot,⁵² igual com vendria a l'encant els béns mobles del progenitor; son altre fill, Carles Alemany, posaria en mans de l'Hospital de la Santa Creu l'immoble de la baixada de Sant Miquel –que novament acolliria estadants digníssims com el canonge i administrador del dit hospital Diego Fogueras. Carles moriria el 9 de juliol del 1721 a la seva possessió de Tortellà. No deixaria descendència, però sí força individus interessats en son patrimoni⁵³. Aquest, per cert, es perdria un altre cop. De ben poc servirien els arguments en seu judicial i els intents de concòrdia extrajudicial de Maria Teresa de Sala Vivet, néta de Magdalena Fontanella Safont i, per tant, rebesnéta del protagonista del present text.⁵⁴ Davant el poderosíssim hospital, semblarien empal·lidir tots els seus drets, més i menys legítims: tant els rebuts de la rebesàvia Margarida Garraver –per via directa– com els acordats pel besavi Josep Fontanella –que l'havia nomenada substituïda dels cosins de la branca Alemany. En canvi, adquiririen una força creixent els títols d'altres membres de la casa d'Alemany en qüestió, que, per atzars de la vida, s'haurien d'avesar a veure llur patrimoni pròxim a l'òrbita dels Llupià, els rivals finiseculars del vessant nord dels Pirineus (Sales 1984: 34-35, 42; Pérez Latre 2006: 141 i ss.).⁵⁵

52 Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX), Fons d'Olot, Llibre de llüicions 1677-1700 (0526v), fol. 9v (25.IV.1678-20.XII.1679), fol. 12v (25.IV-12.XI.1680) i fol. 16v (25.IV.1686-24.II.1687). *Ibidem* llegim com l'altra tercera part –mil vuit-centes lliures sobre sis mil– havia estat consignada el 1664 als preveres de Sant Esteve d'Olot per sufragar misses i aniversaris.

53 ADB, Processos de 1722, vol. IV, n. 62, causa incoada pel prevere Joan Pla de la Sala i Oliva contra els marmessors del testament de Carles d'Alemany.

54 Podem reconstituir parcialment la causa i els intents de posar-hi terme a través del procés mencionat a la nota 48 i dels documents d'arxiu de la Biblioteca de Catalunya (BC), Fons Saudí, SAU-8-8º.

55 Ens limitem a apuntar tímidament les vies de recerca en curs, obertes a partir d'AHSCP, Causes judicials, carpeta 7/23 –administradors de l'Hospital de la Santa Creu contra Francesc de Sagarriga, comte de Creixell, i els cònjuges Bonaventura i Hipòlita d'Ortafà i Ros, sobre els béns de la casa d'Alemany– i altres documents.

L'argument que acabem de desenvolupar es pot cloure amb una reflexió en certa manera irònica: El nostre juriconsult més celebrat de l'edat moderna, que viuria per envigorir el dret practicat a Catalunya en els àmbits de la família i de les successions, disposaria dels seus béns fugint de qualssevol paràmetres habituals al país. Encara més, qui tant contribuiria a explicar i consolidar els mecanismes jurídics mitjançant els quals el poderós pare de família català determinava el destí del patrimoni del llinatge, privilegiant els primogènits mascles, envelliria a la penombra, amb la seva autoritat eclipsada per un fill gran molt menys sòlid intel·lectualment que ell, i amb l'ansia per privilegiar un fill petit que acapararia la seva devoció; en morir, els seus béns coneixerien una sort ben diversa a la desitjada.

Referències bibliogràfiques

- Busquets 1994: Joan Busquets Dalmau, *La Catalunya del Barroc vista des de Girona: La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, 2 vol., Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Capdeferro 2001: Josep Capdeferro Pla, «Joan Pere Fontanella (1575-1649?): el Dret al servei de la Pàtria», dins Joaquim Albareda (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic: Eumo Ed., pp. 51-70.
- Capdeferro 2007a: Josep Capdeferro Pla, «El vigor de les institucions de la terra a la vetlla dels Segadors», dins Joaquim Albareda (ed.), *Una relació difícil: Catalunya i l'Espanya moderna*, Barcelona: Editorial Base, pp. 47-83.
- Capdeferro 2007b: Josep Capdeferro Pla, «Francesc Martí Viladamor (1616-1689): un catalan (trop?) fidèle au roi de France», dins Y.-M. Bercé (ed.), *Les procès politiques (XVIe-XVIIe siècle)*, Roma: École Française de Rome, pp. 425-449.
- Capdeferro 2008: Josep Capdeferro Pla, «Sessions plenàries versus comissions de treball a les Corts catalanes del segle XVII», dins Remedios Ferrero i Lluís Guia (ed.), *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València: PUV, pp. 307-327.
- Clavero 1991: Bartolomé Clavero, *Antidora (Antropologia catòlica de la economia moderna)*, Milà: Giuffrè Editore.

- Crusafont 2001: Miquel Crusafont Sabater, *Història de la moneda de la Guerra dels Segadors*, Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics.
- Elliott 1966: John H. Elliott, *La revolta catalana (1598-1640). Un estudi sobre la decadència d'Espanya*, Barcelona: Ed. Vicens Vives.
- Florensa 1996: Núria Florensa Soler, *El Consell de Cent. Barcelona a la Guerra dels Segadors*, Barcelona: Universitat Rovira i Virgili.
- Fontanella 1612 / 1622: Joan Pere Fontanella, *De pactis nuptialibus, sive capitulis matrimonialibus tractatus (...) tomus prior / posterior*, Barcelona: Apud Laurentium Deu, expensis Michaelis Menescal.
- Fontanella 1639 / 1645: Joan Pere Fontanella, *Sacri Regii Senatus Cathaloniae Decisiones (...) tomus primus / secundus*, Barcelona: Ex praelo ac aere Petri Lacaualleria.
- Guerra 1993: Maria Teresa Guerra Medici, *Principi e giuristi nella prima età moderna. Antonino e Gaspare Antonio Tesauero magistrati del duca di Savoia*, Nàpols: Edizioni Scientifiche Italiane.
- Hernández 1996: Bernat Hernández, «Un assaig de reforma del sistema fisco-financer de la monarquia a Catalunya: l'impost del quint sobre les imposicions locals, 1580-1640», *Manuscrits*, 14, pp. 297-319.
- Hernández 2003: Bernat Hernández, *Fiscalismo y finanzas en la Cataluña moderna: la fiscalidad catalana en época de Felipe II*, Barcelona: Taller de Estudios Hispánicos e Hispanoamericanos.
- Jané 2006a: Òscar Jané Checa, *Catalunya i França al segle XVII: identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)*, Catarroja: Afers.
- Jané 2006b: Òscar Jané Checa, «L'elit catalana al Rosselló després de 1652: una generació d'adaptació», dins Pep Valsalobre i Gabriel Sansano (ed.), *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la, pp. 65-91.
- Palos 1997: Joan Lluís Palos, *Els juristes i la defensa de les Constitucions: Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic: Eumo.
- Pérez Latre 2003: Miquel Pérez Latre, *Entre el rei i la terra: el poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic: Eumo.

- Pérez Latre 2006: Miquel Pérez Latre, «Els Llupià i la política de l'Edat Moderna», en Josep Fernández Trabal (dir.), *Història dels Llupià (1088-1771) i dels seus llinatges incorporats: Icard, Roger i Vallseca*, Canet del Rosselló: Trabucaire, pp. 141-184.
- Querol & Muñoz 2004: Enric Querol i Joan Hilari Muñoz, *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*, Valls: Cossetània Edicions.
- Rossich 1983: Albert Rossich, «Dades inèdites sobre l'Estudi General de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVI, pp. 543-558.
- Sales 1984: Núria Sales, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI al XVIII*, Barcelona: Empúries.
- Simon 1999: Antoni Simon i Tarrés, *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

APÈNDIX

*Transcripció d'una còpia del segle XVIII del testament hològraf de Joan Pere Fontanella, de 26.XII.1640 [1641 en l'època]*⁵⁶

[a] «En nom de Nostre Senyor Déu sia y de la sua Santíssima mare Maria y dels gloriosos Sant Joan Baptista y Sant Joan Evangelista, particulars y especials patrons y advocats meus, y de tots los sants y santas de Paradís, amén.

[b] Yo, Joan Pere Fontanella, en drets doctor, ciutedà honrrat de Barcelona, fill llegítim y natural dels *quondam* Joan Fontanella, negociant, y Catharina, muller sua, de la vila de Olot, bisbat de Gerona, estant, per la gràcia de Déu, sa de mon cors y enteniment, ab ma natural y ferma

56 Introduïm entre claudàtors uns identificadors de les diverses clàusules de l'instrument. Tots es corresponen amb els paràgrafs del document transcrit, tret del darrer, de la nostra factura *ratione materiae*. Nota: les cinc clàusules que versen exclusivament sobre la col·locació de Francesc Fontanella són [l], [m], [n], [o] i [p]. Pel que fa al testament de Margarida Garraver, de text continu, introduïm identificadors numèrics entre claudàtors, atenent al contingut de les clàusules.

loqüela, fas y ordèn aquest meu últim y vàlido testament, en lo qual dispo de mos béns com a baix se dirà, y assò en lo millor modo y forma que de dret puch y dech dispo.

[c] E primerament encoman ab moltas veras la mia ànima a Déu Nostre Senyor, qui de no res la ha criada, suplicant a sa divina magestat per los mèrits de la sua santa mort y passió, en què confio, vulla perdonar-me mos pecats, dels quals tinch tot lo pesar que puch, per haver ofès a un Déu tant bo, y colocar la mia ànima en Paradís.

[d] Elegesch en marmessors y executors de aquest meu testament y última voluntat mia a la senyora Margarida Fontanella y Garraver, charíssima muller mia, al doctor micer Joseph Fontanella, mon fill, a la senyora Magdalena Fontanella y Çafina (*sic*, Çafont o Safont), muller sua, a Mariàngela Jaubert, també filla mia, y a Francisco Fontanella, estudiant en lleys, fill també meu, donant-los tota aquella facultat y poder que menester sían a tots junts o a la major part de aquells; entès emperò que, en cars fossen discordes, lo que no crech, praevàlega sempre lo vot y parer de la senyora dita muller mia, encara que sia sola, sens tenir obligació de cridar a ningú dels altres si no li aparexerà, perquè confio molt que ella, que tants anys ha viscut ab mi, procurarà en tot descarregar ma consciència.

[e] La mia sepultura vull sia en la iglésia parroquial del gloriós apòstol Sant Jaume de la present ciutat de Barcelona, de ahont só[c] parroquià, en lo vas tinch fet devant lo altar major en lo praesbiteri, si moriré dins Barcelona o cerca d'ella, y si en altra part que fos dificultós portar lo meu cors a Barcelona, o per altre qualsevol respecte aparegués no convenir o no importar, yo ho deixo a líbera disposició de dits mos marmessors en la forma dalt dita, que lo cors de un tant gran pecador com yo prou gran caritat rebrà que l'enterren en terra sagrada, ahont se vulla que sia.

[f] Encontinent que la mia ànima sia separada del meu cors vull me sían ditas y celebradas cent missas ab la major diligència que-s puga en altars privilegiats, no exclhent que després no puga ma muller fer-me'n dir més segons li aparexerà, però sían aquellas cent de prompte, y que per medi d'elles tinga Déu Nostre Senyor misericòrdia de mi.

[g] Desig que tot lo que yo deuré sia encontinent pagat y satisfet, encara que al present, per la gràcia de Déu, no pens deure cosa de concideració a ningú; sols me resta satisfet a la marmessoria del *quondam* micer Francesch Pere Rubí, y fins vuy no havent los marmessors pogut cumplir a nostra obligació, per lo qual encarrega (*sic*, encarreg o encarrego) molt als demés

que, si quant yo moriré no [h]aurem resolta aquella, ho fàssan ab la major promptitut del món, ja ab los llibres y papers, testament, inventari y encant se trobarà tot.

[h] Llego y deixo a l'Hospital General de Santa Creu de la present ciutat de Barcelona sinquanta lliures per una vegada tant solament.

[i] Item, a l'Hospital de Misericòrdia de la mateixa ciutat deixo y llego deu lliures per una vegada també tant solament.

[j] Item, a la iglésia parroquial de l'apòstol Sant Jaume de la mateixa present ciutat deixo y llego, vull y man que quiscun any lo dia que yo seré mort, y si és ocupat lo dia abans o després, me sia celebrat un aniversari tots anys en la forma que yo lo feya dir vivint, y que sia fundat y instituhit conforme dirà dita ma muller, qui ho sap.

[k] Item, vull y man que per mos hereus y successors qui habitaran en las casas que jo de present habito en la devallada de Sant Miquel, y al sòl de aquella, sia continuat de fer dir una missa cadal dia en la capella que he feta en ditas casas, conforme yo la feya dir vivint, encarregant-ne molt sas conciências.

[l] Item, per quant és ma intenció que Francisco, fill meu, sia jurista, conforme jo só[c], y seguesca lo camí de las lletras, deixo y llego que, si no serà doctor quant yo moriré, sia doctorat a gastos de mos béns en la Universitat de Barcelona y sia agregat en ella y, en aquest cars que vulle seguir aquest camí de las lletras, com yo confio y desitg, vull y man que per ma muller o qualsevol altre que sia mon hereu li sia de mos mobles donat lo que apareixerà haver menester per a parar casa en la forma y de la manera que a la dita ma muller apareixerà, sens que-n pugua ésser en ninguna manera represa, que la [h]i deixo a sa líbera disposició, sens reparar en si lo llegat és ample o estret per dits mobles, que qualsevol cosa de las que-s trobaran en casa li voldrà donar dita ma muller entench per mobles y tindrà (*sic*, tindrè) per ben fet.

[m] Y també en aqueix cars que seguesca aquest camí de les lletras y vulla fer de jurista, vull y man que li sían comprats de mos béns llibres de lleys fins en dos-centas lliures de prompte y li sían donats dels meus un joch de textos civils y altre de canònichs de la mia llibreria, en què n'[h]i ha dos jochs de un dret y altre, y alguns altres llibres de lleys de la mateixa llibreria, aquells que apareixerà a dita ma muller, fent-ho mirar per persona que [h]u entenga que no faran molta falta a la mia llibreria ni la deformaran, la qual deixo a líbera disposició de dita ma muller, qui sabrà ben mirar per sos fills y donarà a quiscú lo que convindrà.

[n] Y en aquest cars li deixo y lleugo cent-sinquanta lliures de renda perpètua, consignant-la <y> de la que yo rebo en lo General o en la casa de la ciutat de Barcelona o en la vila de Olot, ab pacte, vincle y condició que si morirà sens fills llegítims y naturals y de llegítim y carnal matrimoni procreats verdaderament y sens ficció, o ab tal[s] que després moriran sens fills, al dit Francisco en totas las ditas cosas llegadas substituesch a l'hereu meu devall escrit eo al que-s trobarà hereu meu y possehirà ma heretat en aquell temps, de tal manera que ditas cosas tornen a ma heretat, exceptades sinch-centes lliures de què puga testar y fer a sas voluntats, sens emperò que en vida las puga vendre ni empenyar ni altrament alienar, ans no resmenys que [h]u hage fet vull tornen a ma heretat, que ma intenció no és sinó que [h]u dispose en sa mort conforme li apareixerà y no que las malmeta en vida ab coses voluntàries y en la forma que solen molts jòvens, que si la alienació ere per cosa urgent y necessària en tal cars vull cesse la prohibició.

[o] Y aquest mateix llegat o llegats fas y fer entench a dit Francisco, fill meu, encara que-s fasse capellà, entès emperò que en aquest cas tot se entenga durant la vida natural tant solament y tot torne a ma heretat després de sa mort, podent disposar de sinch-centas lliures tant solament en la forma dalt dita.

[p] Y si acars se vehia que dit Francisco, fill meu, no volia seguir lo camí de las lletres ni ésser jurista, com tinch dit, en tal cas no se li donaran los llibres que tinch dit[s] ni se li comprarà tant, sinó que procuraran perquè puga viurer comprant-li un offici a la Diputació o una escribania de manament ab la major comoditat que-s porà haver, dexant-li per a d'assò dos mília lliures, afigint-hi alguna cosa més si no-s trobava per aqueix preu, dexant-ho tot a coneguda de la dita muller mia y mare sua, a fi que ella veja com millor lo podrà acomodar que visca, no volent-li restrènyer a dita ma muller que al dit Francisco lo procuri acomodar per a viurer en la forma dalt dita, que si [e]n trobarà altra millor la [h]y deixo a sa llibertat, gastant-li y deixant-li lo que li apareixerà, que quissà quant yo seré mort succehira[n] altres coses, que serà forsós cercar altre expedient; advertint que, en tot cars, lo que se li donarà <h>o gastarà per dit Francisco resta vinclat en la forma dalt dita y explicada.

[q] Item, per quant yo tinch una filla religiosa professa en lo monestir dels Àngels de la present ciutat, que quant estava en lo món se deia Maria y ara sor Contesina, a la qual ab acte rebut en poder de Antoni Joan Fita, notari de Barcelona, a nou de agost de mil sis-cents trenta-y-quatre doní y consigní per sos menesters trenta-y-sinch lliures de censal ànnuo sobre la

Diputació durant sa vida natural tant solament, y axí ab pacte que després de sa mort tornen a ma heretat, y de dita quantitat no-n tindria prou, vull y man que li sian ajustades quïnse lliures més, que entre totes seran sinquanta lliures, las quals li consigno també sobre la Diputació o sobre qualsevol altres censals y rendes mies, de tal manera que ditas sinquanta lliures no sia estreta <h>a haver-las de cobrar per força sobre la Generalitat sinó sobre de allí ahont li aparexerà de mos béns, volent y ordenant que estiga a llibertat sua, y que en declarar-los [als marmessors] la renda ahont vulla rèbrer la penció tingan obligació de pagar-la-[h]y sobre mos béns, donant-li facultat de variar sempre que, havent feta la elecció y rebut algun temps, li aparega que més fàcilment podrà cobrar de altres béns meus, y si li apar cobrar-ho de mon hereu ho puga fer també, sens que se li puga contradir, y que assò se entrega tot durant sa vida natural y, finida aquella, torne tot a ma heretat, com dalt tinch dit en lo acte de las trenta-y-sinch lliures que li havia donades.

[r] A Mariàngela Jaubert, muller del doctor Hyerònim Jaubert de la vila de Perpinyà, filla també mia, ja li tinch donat son dot, ab lo qual, y ab lo que ha hagut del primer marit, té prou que viúrer sens haver menester ninguna cosa de ma heretat, majorment no tenint, com no té, fills, y així li servirà de llegat lo que li tinch donat per dot y en nom de dot y lo demés que ha tret de ma casa. Vull emperò y man que si acars per algun accident o desgràcia venia <h>a pèrdrer los béns que té, de tal manera que no-s pogués alimentar, en tal cars li deixo los aliments en ma casa mentres viurà, treballant en ella y ajudant a sa mare, com yo confio.

[s] En tots los altres emperò béns meus, mobles y immobles, veus, drets y accions, haont (*sic*) se vulle que sian y existèscan y de qualsevol espècie sien y seran, instituesch hereva mia universal a la dalt dita senyora Margarida Fontanella y Garraver, charíssima muller mia, ab pacte, vinclé y condició que entre vius o en última voluntat haja de disposar de la dita universal heretat y béns meus entre Joseph y Francisco Fontanella, fills meus, perquè los gosen després de la sua mort en lo modo y forma que a ella li aparexerà, fent las parts y porcions entre ells iguals o desiguals així com volrà, sens que ningun d'ells se puga quexar, y posad-los (*sic*, posar-los) los vincles y substitucions que li apareixerà, que per a tot li dono plena e indeficient potestat. Prohibesch-li emperò la detracció de trebel·liànica y de qualsevol dret que pogués praetèndrer en mos béns, exceptat que, no obstant lo que tinch dit, puga y li sia lícit per les altres

filles y per obres pies puga (*sic, iter.*) fer los llegats o altres disposicions que volrrà, que estich ben cert no [h]u malmetrà. Y no vull que se fassa distinció dels seus béns y dels meus, sinó que en concideració del dot y demás béns que ha aportat en ma casa li deixo las amplas facultats dalt ditas, que puga usar d'ellas sens que per altra part degués tràurer son dot y demás béns me ha aportats, y sens que puguen praetèndrer mos fills si podia o no podia dita ma muller deixar lo que deixarà a las fillas o a obres pies per falta de béns seus, que com yo vulle, com vull, que los seus y los meus sien tots incorporats y se fassa de tot una massa, ella ne disposarà com li apareixerà, y aniran tots junts, los seus y los meus béns, a qui ella voldrà y de la manera li apareixerà.

[t] Y si acars dita ma muller moria ans que yo, o després sens fer dita disposició, en tal cars, y no altrament, ara y per llavors instituesch hereu meu universal al dalt dit Joseph Fontanella, fill meu, y ell praemort a son hereu y universal successor, ab pacte, vincle y condició que si mor sens fills o ab tals que després moriran sens fills li substituesch al dit Francisco Fontanella, altre fill meu, y ell praemort a son hereu y universal successor (no volent emperò que de assí o de altre part de mon testament se puga pèndrer conjectura de haver volgut cridar los fills o altres posats en condició, perquè no és tal ma intenció), y morint aquell axí mateix sens los tals fills, o ab tals que moriran sens fills, substituesch a la dita sor Contesina, monja dels Àngels, de vida sua natural, exclohent-ne lo monestir, axí en vida d'ella com després de sa mort; antes vull y man que sempre que lo monestir declare y diga que [h]y praeté alguna cosa, ara per leshores declaro ma voluntat que és de què esta substitució feta en favor de dita sor Contesina sia nul·la y de ningun effecte y haguda com si no fos estada feta *a principio*, no volent-li emperò llevar a dita sor Contesina lo que ne [h]aurà usufructuat quan<t> lo monestir fes tal declaració; y després de morta dita sor Contesina, y en cars que lo monestir praetengués alguna cosa com dalt està dit, substituesch a la dita Mariàngela Jaubert, la qual haja de partir los fruyts de ma heretat ab dita sor Contesina si acars aleshores viurà durant sa vida natural per igualts parts, y morint dita Mariàngela sens fills o ab tals que no tingan [fills en morir (clàusula presumida)], substituesch a la iglésia parroquial de Sant Esteve de la vila de Olot, de ahont yo só natural, per sufragis fahedors per la mia ànima y dels meus, a coneguda dels contres (*sic, cònsols*) de dita vila que leshores seran, als quals per ad assò los done pler (*sic, ple*) poder. Y, declarant ma intenció, vull y man que la dita ma muller no sia

obligada quan<t> disposarà <h>a seguir lo orde dalt dit que yo he posat en cars que ella no eligís, sinó que no resmenys puga lliberament disposar com si tal cosa yo no hagués feta, contra y fora de aqueixa forma que yo he disposat.

[u] Y aquest és lo meu últim y vàlido testament y darrera voluntat mia, la qual vull que vàlega per testament, si valer pot o porà, y si no pot o porà vull que vàlega per codicil o altra qualsevol espècie de última voluntat, ço és aquella que més utilosa sia, y axí o altrament *omni meliori modo*, etc. revocant, com ab lo present revoco, qualsevol altre testament que abans tingués fet ab qualsevols clàusulas derogatòrias que [h]y hagués, volentlas haver assí per repetides y expressades. Fet y escrit y fermat de mà mia pròpria y ab mon propri sagell sagellat en lo dors. És estat aquest testament en Barcelona, vuy a vint-y-sis del mes de desembre de l'any de la Nativitat del Senyor mil sis-cents coranta-y-hu, ab alguns borrons que [h]y ha en lo discurs, que ja se veu són de poca importància, y ab algunes addicions en los marges, que són entre totas sinch o sis, que-s veuen ocularment ésser de ma pròpria lletra».

Transcripció del testament de Margarida Garraver, de 17.VI.1656

/fol. 211r/ [1] «Jo, Margarida Fontanella y Garraver, viuda dexada del magnífich misser Joan Pere Fontanella, doctor en drets, ciutadà honrat de Barcelona, filla legítima y natural del magnífich Joan Garraver, mercader de Perpinyà, y de la senyora Violant, de aquell muller, tots deffuncts. Estant per gràtia de Déu sana de mon cos y enteniment y ferma loqüela, fas y orden lo present meu testament y última voluntat mia. [2] En y ab lo qual pos y elegesch en marmessors y de aquest meu últim testament exequutors al senyor Bernat Sala, donsell de Sant Martí de Arenys, dona Magdalena Sala y Fontanella, muller sua y néta y hereva baix escrita, y a don Miquel Pallarès, doctor del Consell Real de sa magestad, als quals do e conferesch ple poder de cumplir lo contengut en lo present meu últim testament. E si tots no [h]y poden entrevenir, que los dos o lo <h>u d'ells, en absència o defalliment dels altres, ho puga cumplir y exequir segons que per mi trobarà scrit e ordenat. [3] E primerament, vull, orden y man que los deutes e injúries mies sien pagats y remeses breument, simplement y de pla, sens figura de judici, sols lo fet de la veritat atesa. [4] Elegesch la sepultura al meu cors fahedora en la isglésia parrochial de Sant Jaume de la ciutat de Barcelona, en lo vas o

túmolo devant lo altar major de dita isglésia hont està sepultat lo dit *quondam* senyor mon marit, la qual sepultura me sie feta ab acistència de sinquanta preveres, compresos los de la parochial de Sant Jaume, y los sie donada la charitat a quiscú acostumada, dient los officis com se acostuma cremant en dit die de l'enterro vint-y-quatre atxes, com és fer acostumat, y axí bé me sia fet en dita isglésia la axida, novena, novenal y cap d'any ab dita forma acostumada. [5] Item vull y man que encontinent mon òbyt seguit, quant més prest sie possible, per dits mos marmessors y per salut de la mia ànima me sían fetas dir y celebrar en altars privilegiats en les isglésies o monastirs a ells ben vistos sinch-centes misses resades, per charitat de les quals sie donat sinch sous per quiscuna. /fol. 211v/ [6] Item, vull y man que per dits mos marmessors y per salut y remey de la mia ànima y del dit *quondam* senyor mon marit sien instituïts y fundats dos perpètuos aniversaris perpètuament celebradors en la dita isglésia parochial de Sant Jaume de la dita ciutat de Barcelona, lo <h>u per ànima del dit *quondam* senyor mon marit als vint-y-nou de dezembre y lo altre en tal dia com me sdevendrà morir, per celebratió dels quals deix la charitat acostumada y que menaster sie. [7] Item, inseguint la voluntat del dit *quondam* senyor mon marit, y en cas que mon hereu devall scrit recobre la hazienda que pertany y specte a ell, y que ell tenia y possehie quant vivie y morí, vull y man que dits mos marmessors, a llaor y glòria de Nostre Senyor Déu y en remissió de les culpes y peccats del dit *quondam* senyor mon marit y meus y per salut y repós de les ànimes sua, mia y dels antipassats nostres y demés que tenim obligatió, sie fundada una perpètua missa quotidiana perpètuament quiscun die de tot lo any celebradora en la dita isglésia parochial de Sant Jaume de la dita ciutat de Barcelona, en lo altar privilegiat de Nostra Senyora del Pilar de dita isglésia, si hi haurà lloch y possible serà, sinó en lo altar del Christo de dita isglésia, a la hora al reverent rector y preveres de la reverent comunitat de dita isglésia ben vista, dexant per celebratió d'ella la charitat acostumada y que menaster sie, suplicant al reverent rector y comunitat de preveres de dita isglésia tingan a bé de acceptar aquella. [8] Item, deix y llogo a sor Contesina Fontanella, filla mia monja proffessa del monastir dels Àngels y peu de la Creu de la ciutat de Barcelona, durant sa vida natural, cent y vint lliures barceloneses quiscun any a ella pagadores de mig en mig any, mitja anyada anticipada, y finida sa vida sie finida dita ànnua prestatió y a mon hereu aplicada. [9] Item, deix y llogo a Josepha, donsella, filla natural de Francisco Fontanella, mon fill, que de present

està acomanada en lo dit monastir de Nostra Senyora dels Àngels de la dita ciutat de Barcelona, en cas y per col·locació de son matrimoni, contractant aquell de /fol. 212r/ voluntat de mon hereu devall escrit y no altrament, sinch-centes lliures barceloneses y dos-centes lliures més per caxes, robes y joyes de sa persona, ab pacte que si mor sens fills o ab tals algú dels quals no arribe a edad de testar tornen a mon hereu, acceptades (*i. e.* exceptuades) dos-centes lliures, de les quals puga testar y fer ses lliberas voluntats. [10] Item, deix y llego a Isidro Soberano, criat que fonch del dit *quondam* senyor mon marit y que ara de present està en mon servey y de dit senyor Bernat Sala, per agradables serveys d'ell tenim rebuts, després mort mia li sian donades sexanta lliures barceloneses una vegada tant solament. [11] Item, vull y man que sien restituïdas y tornades al senyor doctor Hyacinto Roca, canonge de Vich, sexanta lliures ab sisens me havie dexades en anys passats graciosament, o lo valor d'elles. [12] Item, vull y man que a Joseph Paÿssa, notari de Barcelona, sien donades y pagades cent sinquanta lliures que ab moneda de belló, ço és ab sisens, tenia gastades en lo temps del siti de Barcelona per compte de dita sor Contesina, filla mia. [13] Item, vull y man que, en cas se recobre la haycenda del dit *quondam* senyor mon marit que vuy stà ocupada per lo francès, se don per via de llegat perpètuament per mon hereu al convent del monastir dels caputxins de la vila de Olot sis ciris de sera blanca, de pes quiscú de quatre lliures, los quals quiscun any se hagen a donar en lo die de Nostra Senyora Candalera a dos de febrer, y aquells servir hagen cremant tots los dies com se alça la hòstia y santíssim sagrament de la Eucaristia quan<t> se celebrarà missa en lo altar major de dit convent. [14] Item, a quiscun marmessor deix sinch sous. [15] En tots los altres emperò béns meus e que foren del dit *quondam* senyor Joan Pere Fontanella marit meu, mobles e immobles, noms, veus, drets y accions mies y sues universals, haont se vulla sien y que a mi pertanguen e pertànyer púgan, ara o en sdevenidor, en qualsevol part e per qualsevols rahons, títols o causas, y en virtut de la facultat a mi tribuïda per lo dit *quondam* senyor mon marit ab son últim testament per ell ordenat y firmat, en poder del D. Joan Paÿssa, notari públic y de col·legi de notaris reals de Barcelona a vint-y-set de dezembre mil sis-cents quaranta-<h>u, instituesch hereva mia y del dit *quondam* senyor mon marit universal a la dita senyora dona Magdalena Sala y Fontanella, néta mia y del dit *quondam* senyor mon marit, muller del dit senyor Bernat Sala, y ella premorta a son hereu o universal successor, ab pacte, vincle y condició

que si mor sens fills o ab tals que després moriran sens fills li substituesc /fol. 212v/ a don Joseph Alemany, besnét meu y del dit *quondam* senyor mon marit, fill legítim y natural de don Carlos Alemany, *quondam*, y de dona Mariàngela Alemany y Fontanella, vivint, de edad de nou anys poc més o manco, y ell premort a son hereu o universal successor. E en cas que lo dit don Joseph Alemany, mon besnét, no stiga en algun temps en obediència del rey nostre senyor sinó de altre rey strany, vuyt dies antes de què no isque de sa obediència y que comete algun *crimen leze magestatis* lo prive de ma herència y lo excloch d'ella. E morint aquell axí mateix sens fills o ab tals que després moriran sens fills, substituesch a la isglésia parrochial de Sant Esteve de Olot, de hont lo dit *quondam* senyor mon marit ere natural, per sufragi de la sua ànima y dels seus a coneguda dels cònsols de dita vila que leshores seran, als quals per ad açò los done ple poder. [16] E per quant Joseph Fontanella y Francisco Fontanella, doctors en drets, fills del dit *quondam* senyor mon marit y meus legítims y naturals, no estan a la obediència de sa magestat cathòlica del rey nostre senyor, los preteresch y excloc de dita herència. [17] E aquesta és la mia última voluntat, la qual lloe, aprobe, ratifie y confirmo y vull que vàlega per via de testament o per via de codicils o altre spètia de última voluntat, segons millor de dret valer porà, revocant qualsevols altres testaments per mi fets fins la present jornada y volent que lo present testament ab tots los altres prevàlega. Fet fonch lo present meu testament y per mi dita testadora lloat y firmat en lo pati del convent dels pares caputxins de la vila de Arenys, bisbat de Gerona, a deset dies del mes de juny any de la Nativitat de Nostre Senyor mil sis-cents sinquanta-sis».